

พุทธวิถีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

Buddhist Ways to Resolve Social Conflict

บุญมี โทท่า^{1*}

Boonmee Tootam^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการกล่าวถึงพุทธวิถีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม คือ การมองความขัดแย้งในมุมมองของพุทธศาสนาและบริหารจัดการความขัดแย้งนั้นในรูปแบบของการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา (อริยสัจ 4) มาประกอบในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นต้นตอหรือรากเหง้าของความขัดแย้ง ซึ่งในที่นี้ก็คือ ทุกข์ตามหลักของไตรลักษณ์ ทำให้ทราบสาเหตุของความขัดแย้งนั้นเกิดมาจากสาเหตุอะไร (สมุทัย) ซึ่งสาเหตุหลัก ๆ ก็คือ อกุศลมูล 3 อย่าง ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ และปัจจัยธรรม ซึ่งเป็นธรรมะฝ่ายอกุศล 5 ประการ ประกอบเข้าด้วยกันทำให้เกิดความขัดแย้ง และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งหรือดับความขัดแย้ง (มรรค) คือ การนำหลักของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของสรรพสิ่งมาพิจารณาเป็นหลักใหญ่เพื่อขจัดอกุศลกรรมภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง จากนั้นจึงใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อประสานภายนอกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การดับซึ่งความขัดแย้ง (นิโรธ) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการสุดท้ายในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบพุทธวิถี ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นการนำเสนอเพื่อหาเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งตามหลักพุทธศาสนาอีกรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

คำสำคัญ : พุทธวิถี ความขัดแย้ง สังคม

Abstract

This article discusses the Buddhist way of resolving social conflict is a conflict in the view of Buddhism and conflict management in the form of Buddhist principles (the Four Noble Truths. 4) attributed to the analysis of the root cause or root causes of the conflict, in which it is suffering. According to the Trinity Keeping in mind the causes of conflict (Dukka) is caused by what the cause (Samudaya), which is the main cause Akusala-mula three : Lobha, Dosa, Moha and Papañcadhamma party propagators five factors together causing friction and how to manage conflict or controversy off (Magga) is bringing the Trinity is faltering as a soulless life of what is considered to eliminate the main cause Kusaladhama internal conflict. Then, the external interface to Saraniyadhamma another. The fire, which led to the conflict (Nirodha), which is the final process in resolving disputes with Buddhist Therefore, this article is a presentation tool for conflict management as a form of Buddhism. So that humans can live together in peace.

Keywords : Buddhist Ways, Resolve, Social Conflicts

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ อ.เมือง จ.ชัยภูมิ 36000

* ผู้นิพนธ์ประสานงาน โทร : 090-4096711, อีเมล : Sakhonlatee@hotmail.com@hotmail.com

¹ Instructor Course Department of Local Government, Faculty of Political Science, Rajabhat University Chaiyaphum 36000

* Corresponding Author Tel. : 090-4096711, e-mail : Sakhonlatee@hotmail.com@hotmail.com

บทนำ

สังคมไทยเราในปัจจุบันนี้ จะพบว่ามีความขัดแย้งค่อนข้างสูง ทั้งนี้เนื่องจากคนในสังคมนั้นมีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความสนใจ ความต้องการ และความปรารถนา เป็นต้น ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มท่ามกลางทรัพยากรที่จำกัด การแย่งชิง แ่งแย่ง แข่งขัน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความขัดแย้งของมนุษย์จึงมีที่มาใน 4 แนวคิด [1] คือ (ก) ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การแบ่งอาหารที่ได้จากการไล่ล่า ใครควรจะได้สัดส่วนเท่าไร มากน้อยเพียงใด จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งในเมืองดินก็มักจะตัดสินกันโดยใช้พลังกำลัง ผู้แข็งแรงที่สุดจะได้อาหารมากที่สุด (ข) ผลประโยชน์ในสถานะทางสังคม ในสังคมมนุษย์จะมีความแตกต่างกันในเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะได้เปรียบก็จะตั้งตนเองเป็นผู้อยู่ในฐานะสูงกว่ามีโอกาสได้อาศัยอยู่ในถ้ำที่ใหญ่โตกว่าและสะดวกสบายกว่า เป็นต้น (ค) ผลประโยชน์ในเรื่องอำนาจ ใครเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการกับทรัพยากร ใครเป็นผู้มีอำนาจในการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมา อันนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (ง) ความขัดแย้งในเชิงนามธรรม อุดมคติ ความเชื่อ เช่น อุดมคติทางการเมือง ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น

ในทางพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสนาแห่งสันติอีกศาสนาหนึ่งยอมรับว่า มนุษย์ปุถุชนมีความขัดแย้งและความแปลกแยกในตัวเองอันเกิดจากแรงผลักดันของความโลภ ความโกรธและความหลง พระพุทธศาสนายอมรับว่า มนุษย์ปุถุชน มีความขัดแย้งและความแปลกแยกในตัวเองอันเกิดจากแรงผลักดันของความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างไรก็ตาม ผลของความขัดแย้งก็ส่งผลในด้านบวกต่อมนุษย์หลายประการด้วยกัน [2] ได้แก่ ความขัดแย้งเป็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ความขัดแย้งเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาคนให้ได้ยกระดับตนเองให้เป็นมนุษย์ที่มีความเจริญ โดยเฉพาะความเจริญทางจิตใจ ความ

เป็นพระพุทธเจ้าก็เกิดจากการขัดแย้งในจิตของเจ้าชายสิทธัตถะที่ทรงพิจารณาเห็นถึงสภาวะของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดพัฒนาจิตจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ “ความเป็นพระพุทธเจ้า” ในขั้นสูงสุด

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่า “ความขัดแย้ง” เป็นสื่อหรือเป็นสะพานที่ทรงคุณค่าในการทำให้มนุษย์ ได้ทอดเดินไปสู่ “ภาวะไร้ความขัดแย้ง” ได้ และความขัดแย้งยังโน้มน้าให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์ [3] แต่ถ้าเราจัดการความขัดแย้งไม่ดีก็อาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรงได้ สิ่งที่น่าสนใจคือเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นเรามีวิธีการจัดการความขัดแย้งอย่างไร เรามีวิธีควบคุมไม่ให้ความขัดแย้งขยายตัวจนกลายเป็นความรุนแรงซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของทุกสังคมได้อย่างไร ดังนั้นแล้วเพื่อความรู้อำนาจความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น บทความนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมในเชิงของพุทธศาสนาเพื่อตอบคำถามที่ว่า อะไรคือ วรรคความขัดแย้ง (What is Conflict ?) ทำไมความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น (Why Conflict arise ?) และเราจะมียุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้อย่างไร (How to resolve the conflict ?)

1. อะไรคือความขัดแย้ง (What is Conflict ?) : นัยยะของพระพุทธเจ้าและชาวตะวันตก

แนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งไว้มีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป โดยนักสังคมวิทยาตะวันตก [4] มองว่าความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่สัญชาตญาณในรูปแบบของความก้าวร้าว ทำร้าย และทำลายประกอบกับทัศนคติและความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้ขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ ระดับของอำนาจ, ค่านิยม ที่รวมถึงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา, โครงสร้างทางสังคม และข้อมูลรวมไปถึงการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพกัน Weber n.d. [5] มองว่าความขัดแย้ง ในผลประโยชน์ระหว่างบุคคล พบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน เกิดปะทะกับการ

ต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับทำให้อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน เวเบอร์ถือว่าการแข่งขันเป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้งในการแข่งขันนั้นจะมีกฎกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะคือการได้รางวัลหรือประโยชน์ ไม่ใช่การทำลายคู่ต่อสู้ ความขัดแย้งถ้าหากเกิดขึ้นในระยะยาวนานจะทำให้เกิดการแบ่งอำนาจของบุคคลในสังคม จากแนวคิดตะวันตกดังกล่าวเมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าสาเหตุความขัดแย้งนั้นมีทั้งจากปัจจัยภายในคือ จิตใจของตัวผู้ขัดแย้งเองและปัจจัยภายนอกคือ องค์ประกอบ โครงสร้าง สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยอยู่รอบ ๆ ตัวผู้ขัดแย้ง แต่ผู้เขียนมองว่านักวิชาการชาวตะวันตกให้ความสำคัญกับสาเหตุความขัดแย้งที่เป็นปัจจัยภายนอกเสียมากกว่าการที่จะมองในมิติของตัวผู้ขัดแย้งเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล [6] ซึ่งมองว่าความขัดแย้งแบบตะวันตกนั้นมักจะให้ความสำคัญกับเรื่องประเด็นปัญหาและกระบวนการมาก ขณะที่เรื่องคนและอารมณ์ความรู้สึกดูเหมือนจะไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก ทั้งนี้แนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้นมองว่ามนุษย์มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วนคือ กาย และ ใจ พฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์แสดงออกมามีภายนอกนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ “จิตใจ” ใจเป็นสิ่งสำคัญ ใจเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้าในการกระทำทั้งหลาย [7] และพระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ในระดับโลกวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง [8] โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่าความขัดแย้งเป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ธรรมดา” ของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “สิ่งจำเป็น” ของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของ “ทุกข์” หรือ “ความขัดแย้ง”

ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกวิสัยนั้นไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใด กล่าวคือ ไม่มีสิ่งใด หรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวว่าทุกข์เป็นสภาวะพื้นฐานของธรรมชาติ ครอบคลุมสรรพสิ่ง ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งรูปธรรมและนามธรรม สภาวะที่เรียกว่าทุกข์ (หรือทุกข์ลักษณะ) นี้ได้แก่ภาวะที่ไม่คงตัว คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้เพราะมีความกดดัน บีบคั้น ขัดแย้งอยู่ในตัวเองและกับสิ่งรอบตัวอยู่ตลอดเวลาความขัดแย้งกับทุกข์เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ ทุกข์เกิดเพราะความขัดแย้งบีบคั้น [6]

2. ทำไมความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น (Why Conflict arise ?)

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาจะพบเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยสามารถอธิบายในมุมมองของอภุศลธรรม 2 กลุ่ม คือ อภุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ และ ปญฺญุชฺชธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ ดังนี้

2.1 อภุศลมูลในทัศนะของพุทธศาสนา คือ รากเหง้าหรือต้นตอของความชั่วทั้งปวง เมื่อกำริบจะแสดงออกมาเป็นทุจริตทางกาย วาจา ใจ รวมเป็นเหตุให้เกิดกิเลส ซึ่งมี 3 ประการ ได้แก่

2.1.1 โลภะ (ความอยากได้) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตนมีเหมือนคนอื่นหรือมีมากกว่าผู้อื่น ซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่วทั้งปวง

2.1.2 โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) การอยากฆ่า การอยากทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลส เช่น ความโกรธ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย เป็นต้น

2.1.3 โมหะ (ความหลงไม่รู้จริง) ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่างๆ เช่น ลบลู่คุณท่าน, ถือตัว, มัวเมา,

เดินเลื้อย เป็นต้น โมหะทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ดังนั้น จึงเห็นได้ชัดเจนว่าสาเหตุหรือ รากเหง้าที่แท้จริง ในกระบวนการเกิดความขัดแย้งนั้น เกิดจากสิ่งที่พุทธศาสนา เรียกว่า อกุศลมูลนั่นเอง ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นอารมณ์พื้นฐานในความขัดแย้งทุกชนิด และดังที่พระพุทธเจ้าที่พระองค์ ทรงชี้ให้เห็นว่า เหตุปัจจัยของความขัดแย้งแท้จริงแล้วมีที่มาจาก อกุศลมูลภายในใจ คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเบื้องต้น ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำร้ายตนเองและผู้อื่น [9]

2.2 ปัญญาธรรม เป็นอกุศลธรรมกลุ่มที่สอง ซึ่งหมายถึง “ธรรมเป็นเครื่องเนิ่นช้า” ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์และสังคมเกิดความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่ทำให้หมวดธรรมกลุ่มนี้ได้ชื่อว่า “เนิ่นช้า” ก็เพราะเมื่อเกิดขึ้น หรือมีอยู่ในบุคคลใด หรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคลใด จะทำให้บุคคล หรือองค์กรนั้นเกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า หรือพัฒนาศักยภาพภายในได้อย่างล่าช้านั่นเอง [10] “ปัญญาธรรม” นี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ ตัณหา มานะ และ ทิฐิ ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

2.2.1 ตัณหา ตัณหาเป็นที่มาของความขัดแย้งอย่างไร? เพราะที่ตัณหาคือความอยาก ความใคร่ในสิ่งอันเป็นที่รัก สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัณหาเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทก็เพราะมีคำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” เพราะสิ่งที่เป็นนี้จัดได้ว่าเป็น “หัวใจ” สำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพราะมนุษย์มีความหวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้น จะถูกบุคคลอื่นแย่งไป กำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้ว ขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเองรักจะผันแปรไป กำลังผันแปรไป หรือได้ผันแปรไปแล้ว อากาเรเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกันเพื่อช่วงชิงสิ่งอันเป็นที่รักให้ดำรงคงอยู่กับตน โดยการยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา

2.2.2 มานะ พระพุทธเจ้าให้คำจำกัดความคำว่า “มานะ” ว่า “การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว

ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธง” [11] มนุษย์ใช้สภาวะการถือตัวโดยความเป็นชาติ โคตร ตระกูล ความเป็นผู้มีรูปงาม มีทรัพย์สิน การศึกษา หน้าที่การงานว่า เราดี เลิศ ประเสริฐกว่าคนอื่น มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตนจึงเป็นที่มาของวิวาทะอันนำมาซึ่งความขัดแย้ง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดสำคัญเรานสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น” [12] สาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนี้นำไปสู่การลบหลู่ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น

2.2.3 ทิฐิ หมายถึง “ความเห็น” หรือ “ลัทธิ” ทิฐิในบริบทนี้ได้แก่ ทิฐิในแง่ “ลบ” การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นใน ทิฐิของตนเองเป็นหลัก (ทิฐูปาทาน) จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิฐิ ชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก” [13] และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือใน ทิฐิตั้งหลายว่า ยอดเยี่ยม ย่อมทำทิฐิใดให้ยิ่งใหญ่ในโลกกล่าว ทิฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฐินั้นแล้ว เพราะฉะนั้น สัตว์ (เหล่านั้น) จึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้” [7] ดังนั้นแล้ว ทิฐิความยึดมั่นในความเชื่อของตนจึงเป็นสิ่งที่น่ากลัวและเป็นที่มาของความขัดแย้ง

3. มีวิธีจัดการความขัดแย้งได้อย่างไร (How to resolve the conflict ?)

สำหรับวิธีการจัดการความขัดแย้ง ในทางพุทธศาสนาให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เป็นการพัฒนาให้มีจิตใจที่ดีงาม มีความเป็นมิตร มีเมตตา มีความอดทนทางใจต่อความกระทบกระทั่ง ความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจ โดยการวางใจตนให้เป็นกลาง ๆ ไม่กระพือม ใช้สติปัญญาในการเรียนรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตรึกตรองด้วยความรอบคอบแล้วแสดงออกต่อ

สถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ๆ อย่างเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงธรรมชาติของความขัดแย้งนั้น ๆ ด้วย จะเป็นรากฐานสำคัญในตัวบุคคลที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ ซึ่งประกอบด้วยหลักการดังต่อไปนี้

3.1 ไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่สำคัญในระดับบุคคลเพื่อเน้นให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความขัดแย้งอย่างแท้จริง และนำความรู้ที่ได้ไปเป็นประโยชน์ หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้วยการสลายอภิสลมูล ละความมีตัวตน ยึดมั่นถือมั่น จากปัญจธรรมอันเป็นอภิสลธรรม ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ [14]

3.1.1 อนิจจตา (Impermanence) หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัวภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปในบริบทของการจัดการความขัดแย้ง หลักอนิจจตาสามารถใช้ให้เป็น ประโยชน์ ในการตระหนักถึงความผันผวนแปรปรวนไม่แน่นอน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งได้ การรู้ และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ดำรงอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ จะทำให้เราใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท หรือไม่นิ่งนอนใจ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็ยอมที่จะปล่อยวางได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในการเอาชนะ หรือการได้มาในสิ่งที่ตนเองพอใจ เพราะทุกสิ่งย่อมมีการเสื่อมสลายไป การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงดังกล่าว จะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของความขัดแย้ง หรือความเปลี่ยนแปลง ที่อาจเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

3.1.2 ทุกขต (Conflict) หมายถึง ความเป็นทุกข์ ซึ่งเป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป เป็นภาวะที่ก่อกวนฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อย่างที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ความขัดแย้งนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่งในทางกลับกัน ความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งได้เช่นกัน เพราะความคิดหรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง หนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้

ความขัดแย้งจึงเป็นลักษณะของธรรมชาติ ดังนั้น การฝืนแบบไม่ยอมรับสภาวะทุกข์ หรือ สภาวะความขัดแย้งนั้น ย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี การรู้จักปรับตัวให้ยอมรับกับสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความขัดแย้ง โดยการรู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุ ปัจจัย ให้ปฏิบัติต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยการศึกษาให้รู้ให้เข้าใจอย่างที่สุด คือ ให้รู้จักปัญหาความขัดแย้ง มิใช่เพื่อให้เป็นทุกข์ หรือหนีปัญหาแต่เพื่อที่จะปฏิบัติต่อปัญหาความขัดแย้งและจัดการได้อย่างถูกต้อง

3.1.3 อนัตตา ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไร ๆ ได้ความรู้ในหลักอนัตตาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การสลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น การช่วยลดทอนความเห็นแก่ตน เปิดใจกว้างในการยอมรับฟังความคิดเห็นหรือการกระทำของผู้อื่นสามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง พิจารณาและจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่เอาตัวตน ความอยากของตน ตลอดจนความเห็น ความยึดมั่นถือมั่นของตนเข้าไปตัดสิน แต่จะพิจารณาจัดการไปตามเหตุและผล ดังนั้น การรู้หลักอนัตตา จะทำให้สลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดการความขัดแย้ง

3.2 หลักสารณียธรรม 6 คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งและเป็นเหตุแห่งความระลึกถึงกันและกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีอันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี (peaceful co-existence) 6 ข้อ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อขจัดความขัดแย้งในสังคมได้ [15] ดังนี้

3.2.1 เมตตามโนกรรม เป็นความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดี ๆ การมองกันในเรื่องดี มีความหวังดี ปรารถนาดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ มองด้านบวกต่อกัน ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่คิดอคติลำเอียง ก่อความพยายาบท สร้างความโกรธแค้นเคียดแค้น ให้โอกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่อง ไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหน ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และเข้าใจผู้อื่น ไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่

มีน้ำใจต่อบุคคลอื่น เมตตามโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเองด้วย

3.2.2 เมตตาวิจิตรกรรม เพื่อใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงาม ด้วยความรักปรารถนาดี รู้จักพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่ต้องพบกับความทุกข์ ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ไม่พูดจาซ้ำเติมกัน ตากถางในยามที่มีใคร โดยเฉพาะคู่ริ ฝ่ายตรงข้ามต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่น ไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจผิดจนทะเลาะกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวเท่านั้น

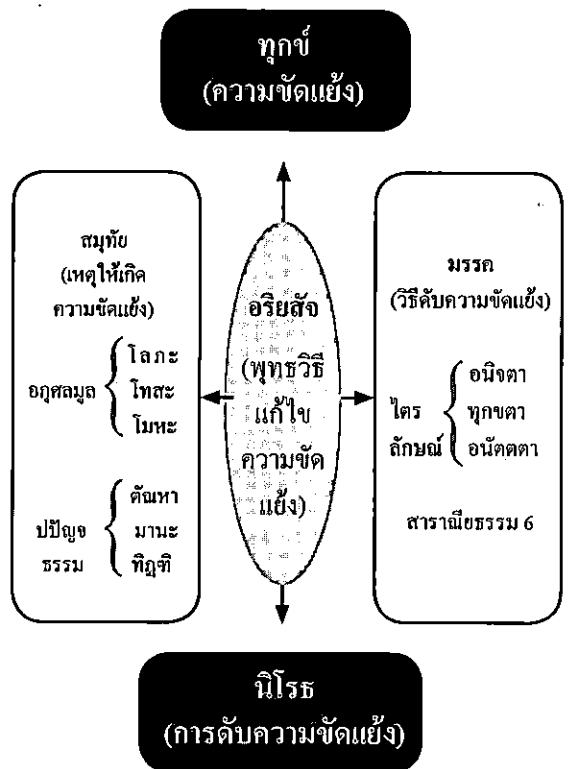
3.2.3 เมตตาทายกรรม เพื่อทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกัน ช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ ไม่เบียดเบียนรังแกกัน ไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน มีความเสียสละต่อผู้อื่น ช่วยเหลือชวนชวยการงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่อง รู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัย ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมสำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกาย และไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ

3.2.4 สาธารณ โภคี เพื่อให้อริรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ รู้จักแบ่งปัน บริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ

3.2.5 สีสสามัญญาตา เพื่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวท้าวหน้าทีกัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย

ระเบียบวินัยมีความเกรงอกเกรงใจ และให้เกียรติต่อกัน ไม่กระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม

3.2.6 ทิฐีสามัญญาตา เพื่อให้มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกันด้วยการยอมรับในเหตุผล พูดจาหาข้อสรุปตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและ สงวนจุดต่าง ไม่ถือเอาความคิดของตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองจะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือผู้ที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริงเพื่อให้เห็นภาพกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งที่เป็นรูปแบบชัดเจน ผู้เขียนขอนำหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งเป็นหลักใหญ่ประกอบการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งดังนี้

แผนภาพที่ 1 : กระบวนการแก้ใจปัญหาความขัดแย้งทางสังคมแบบพุทธวิธี

บทสรุป

การแก้ไขปัญหาคัดแย้งทางสังคมตามแนวทางของพุทธศาสนา คือ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา (อริยสัจ 4) มาประกอบในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นรากเหง้าของความขัดแย้งซึ่งในที่นี้ก็คือทุกข์ ตามหลักของไตรลักษณ์ แล้วสืบสาวสาเหตุของความขัดแย้ง (ทุกข์) นั้นเกิดมาจากสาเหตุอะไร (สมุทัย) จากนั้นจึงหาวิธีการในการจัดการความขัดแย้งหรือดับความขัดแย้ง (มรรค) เพื่อนำไปสู่การดับซึ่งความขัดแย้ง (นิโรธ) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการสุดท้ายในการแก้ไขปัญหาคัดแย้งแบบพุทธวิธี ดังนั้น มนุษย์ในฐานะที่อยู่ร่วมกันในสังคมจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรมีท่าที รวมไปถึงการแสวงหาทางออกหรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุ และ ผลได้อย่างไร? จึงจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติและมีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- [1] ลิขิต ธีรเวคิน. (2553). ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา. วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี 2553 เล่มที่ 1. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php>.
- [2] พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). สลายความขัดแย้ง เข้มแข็งด้วยปัญญา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สี่เกษตร.
- [3] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2546). ทำทนายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิ โคมลคีเมทอง.
- [4] เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว. (2558). การบูรณาการภavanaเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก 2558.
- [5] เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2540). ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดินอ้อ.
- [6] พระไพศาล วิสาโล. (2559). การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ. [online]. เข้าถึงได้จาก http://www.visalo.org/article/P_karnKlaiKlear.htm. (สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2559).
- [7] พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25. (2539). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาลุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [8] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2559). มนุษย์กับความขัดแย้ง : โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ในพระพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก www.mcu.ac.th/userfiles/file/พระมหาหรรษา/ความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี.doc (สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2559)
- [9] พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- [10] พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺธุณฺยากร). (2548).
รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี
ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำตา ช้าง จ.เชียงใหม่.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- [11] พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 30. (2539). พระ
ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- [12] พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22. (2539). พระ
ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- [13] พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29. (2539). พระ
ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- [14] พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. (2559).
พจนานุกรมพุทธศาสตร์. ฉบับประมวลธรรม :
มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก ป.อ.
ปยุตโต.
- [15] กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557).
แนวทางการดำเนินงานการสร้างความปลอดภัย
สमानันท์ของคนในชาติด้วยมิติศาสนา.
กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.